

Artur Lis

Najstarsze kroniki polskie jako źródła historycznoprawne

The oldest polish chronicles as sources of historical and legal

Wprowadzenie

Przez długi czas stosowano na ziemiach polskich prawo zwyczajowe, cieszące się ogromnym przywiązaniem ludności, było ono silnie ugruntowane w świadomości społecznej. Jak słusznie zaznacza Janusz Sondel - jego znajomość przechodziła drogą tradycji ustnej z pokolenia na pokolenie, a jego poznanie następowało dzięki bezpośredniemu uczestnictwu w orzekaniu przez starszych członków rodu podczas sądu na wiecu czy zgromadzeniu wspólnoty. Przyjęcie chrztu przez Mieszka I w 966 roku było punktem zwrotnym w dziejach Polski. Państwo pierwszych Piastów zakorzenione zostało w kulturze międzynarodowej społeczności państw europejskich. Sytuacja ta sprzyjała wpływowi niektórych praw obcych na ustrój prawny Polski. W dotychczasowej praktyce państw słowiańskich system prawny opierał się na plemiennym prawie zwyczajowym.

Przyjmując chrześcijaństwo z Zachodu, w Polsce nastąpił częściowy proces recepcji systemów prawnych, później określane wspólną nazwą „praw uczonych”, czyli prawa rzymskiego i kanonicznego¹. Wśród episkopatu jak i w klasztorach ogromną rolę intelektualną odegrał kler pochodzenia romańskiego². Na szcze-

¹ Por A. Vetulani, *Opory wobec prawa rzymskiego w dawnej Polsce*, „Analecta Cracoviensia” 1 (1966), s. 376; tenże, *Początki wszechnicy krakowskiej*, [w:] *Z badań nad kulturą prawniczą w Polsce piastowskiej*, Wrocław 1976, s. 216 i n. Zob. J. Ptaśnik, *Kultura włoska wieków średnich w Polsce*, Warszawa 1922, s. 267-269; S. Kutrzeba, *Polacy na studiach w Paryżu w wiekach średnich*, „Biblioteka Warszawska” 2 (1900), s. 522 i n; I. Lewandowski, *Recepcja rzymskich kompendiów historycznych w dawnej Polsce*, Poznań 1976, s. 53 i n; F.C. v. Savigny, *Geschichte des römischen Recht in Mittelalter*, Wiesbaden-Biebrich 1834.

² W. Abraham, *Organizacja Kościoła do połowy wieku XII*, wyd. II, Lwów 1893, s. 287; M. Plezia, *Tysiąclecie kultury antycznej w Polsce*, [w:] *Scripta minora. Łacina średniowieczna i Wincenty*

gólną uwagę zasługują znane spisy ksiąg znajdujących się w monarchii pierwszych Piastów³. Ciekawym przykładem nauki prawa jest ośrodek w Sandomierzu, gdzie już w XIII w. podejmowane były próby zorganizowania studium prawnego. W dokumencie z 1238 roku pojawił się w Sandomierzu pierwszy w Polsce *iuris professor*, magister Salomon, a obok niego z tym samym tytułem Ugerus Buza-karinus, sprowadzony z Padwy przez swego ucznia Sulisława Gryfitę⁴.

„Kronika polska” Galla Anonima

Kronika polska Galla Anonima należy do literatury polskiej, pomimo że w oryginale pisana jest po łacinie⁵. Chociaż jej autor nie był Polakiem, spisał swe dzieło w Polsce. Inicjatorem miał być książę Bolesław Krzywousty oraz jego otoczenie. W wydaniu oryginału łacińskiego jej tytuł brzmi *Cronica et gesta ducum sive principum Polonorum*, co tłumaczone jest jako: Kronika, czyli dzieje książąt i władców polskich lub Kronika, czyli dzieje książąt i władców Polaków⁶. Kronika została przetłumaczona przez Romana Grodeckiego, z krytycznym opracowaniem Mariana Plezia⁷. Zachowała się w trzech odpisach: Rękopis Biblioteki Narodowej w Warszawie, tzw. Kodeks Zamoyskich; Rękopis Biblioteki Narodowej w Warszawie Piotra Szamotulskiego, tzw. Kodeks Heilsberski; Rękopis Biblioteki Czartoryskich w Krakowie, tzw. Kodeks Sędziwoja⁸.

Kadłubek, Kraków 2001, s. 167. Zob. R. Taubenschlag, *Einflüsse des römischen Rechts in Polen*, „Ius Romanum Medii Aevi”, Pars V, 7-9, Mediolani 1962, s. 14 nn; tenże, *La storia della recezione del diritto Romano in Polonia fino Alla fine del secolo XVI*, [w:] *L'Europa e il diritto Romano – Studi in memoria di Paolo Koschaker*, t. I, Milano 1954, s. 232 nn.

³ A. Vetulani, *Krakowska biblioteka katedralna w świetle swego inwentarza z r. 1110*, „Slavia Antica” 4(1953), s. 164; Z. Budkowa, *Księgozbiór polskiego uczonego z XII/XIII wieku*, „Studia Źródłoznawcze” 1 (1957), s. 117 nn.

⁴ *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, t. I, Kraków 1876, s. 28. Zob. O. Balzer, *Studium o Kadłubku*, t. I, Lwów 1934, s. 69.

⁵ Gall Anonim, *Kronika polska*; *Galli Anonymi Cronicae*; w szacie łacińsko-angielskiej: *Gesta Principium Polonorum. The Deeds of the Princes of the Poles*, tłum. P.W. Knoll, F. Schaer, wstęp, T. N. Bisson, Budapest 2003.

⁶ E. Skibiński, *Kronika polska Anonima* tzw. Galla, [w:] *Vademecum historia mediewisty*, red. J. Nikodem, D.A. Sikorski, Warszawa 2012, s. 235-245

⁷ Anonim tzw. Gall, *Kronika polska*, tłum. R. Grodecki, oprac. M. Plezia, Wrocław 2008; *Galli Anonymi Cronicae*, ed. K. Maleczyński, [w:] *Monumenta Poloniae Historica*, series nova, Kraków 1952.

⁸ W. Drelicharz, *Annalistyka Małopolska XIII-XIV wieku. Kierunki rozwoju wielkich roczników kompilowanych*, Kraków 2003, s. 24-56, 90-111.

Na tle porównawczym historiografii XII wieku źródło to zostało ukazane przez wspomnianego Mariana Plezię⁹. Analizy krytycznej źródła dokonał również Jan Adamus w publikacji *O monarchii Gallowej*¹⁰. Zagadnieniem tradycji dynastycznej w *Kronice polskiej* Galla Anonima zajęli się Przemysław Wiszewski¹¹ oraz Edward Skibiński¹². Nie znamy imienia autora *Kroniki polskiej*, dlatego w literaturze określany jest on konwencjonalnie Anonimem tzw. Gallem. W XVI wieku historyk Marcin Kromer nazwał go mianem Martinus Gallus, co jednak wkrótce odrzucono. Na kartach swego dzieła określa się cudzoziemskim pielgrzymem. Według niektórych badaczy pochodził z Węgier, ponieważ dobrze orientował się w dziejach tego państwa¹³. Odmienną hipotezę przedstawił Tomasz Jasiński. Nawiązał on do wcześniejszej tezy Danuty Borawskiej, która utożsamiała Galla Anonima z autorem współczesnego mu weneckiego zabytku hagiograficznego *Historia de translatione sanctorum Magni Nicolai, terra marique, miraculis gloriosi, eiusdem avunculi alterius Nicolai, Theodorique martiris pretiosi de civitate Mirea in monasterium S. Nicolai de Littore Venetiarum*, sięgając tym samym do teorii wywodzącej naszego kronikarza z Italii. W szeregu studiów badacz ten dowodził pochodzenia Anonima z południa Europy, dokładniej z klasztoru św. Mikołaja na Lido koło Wenecji.

Kronika Galla Anonima powstała najprawdopodobniej w latach 1112-1116¹⁴. Charakteryzowane źródło pod względem tematycznym można podzielić na dwie części. W pierwszej, na którą składa się księga pierwsza, została opisana historia państwa polskiego do narodzin Bolesława Krzywoustego. Natomiast drugą część stanowią dwie pozostałe księgi, poświęcone życiu wspomnianego władcy.

⁹ M. Plezia, *Kronika Galla na tle historiografii XII wieku*, Kraków 1947.

¹⁰ J. Adamus, *O monarchii Gallowej*, Warszawa 1952.

¹¹ P. Wiszewski, *Domus Bolesłai. W poszukiwaniu tradycji dynastycznej Piastów (do około 1138 roku)*, Wrocław 2008.

¹² E. Skibiński, *Przemiany władzy. Narracyjna koncepcja Anonima* tzw. Galla i jej podstawy, Poznań 2009; tenże, *Kronika polska Anonima* tzw. Galla, [w:] *Vademecum historyka mediewisty*, red. J. Nikodem, D.A. Sikorski, Warszawa 2012, s. 235-245.

¹³ Bolesława Krzywoustego Gall nazywa kilkakrotnie „księciem północy” (II 39, III 14, 17, 25 i 26), tak jakby sam mieszkał jakiś czas na południe od Polski.

¹⁴ Przedmowa do księgi i *Kroniki polskiej* Galla Anonima, w której zwraca się on do całego ówczesnego episkopatu polskiego: arcybiskupa gnieźnieńskiego Marcina oraz biskupów: Szymona płockiego, Pawła poznańskiego, Maura krakowskiego i Żyrosława wrocławskiego, mogła powstać w latach 1112-1118. Żyrosław został biskupem w 1112 r., Maurus zaś zmarł w marcu 1118 roku. z kolei kronikarz wychwala czyny wojewody Skarbimira w księdze II oraz III, czego nie mógłby uczynić po 1117 roku, kiedy podniósł on bunt przeciwko Bolesławowi Krzywoustemu. o królu węgierskim Kolomanie Gall wyraża się jak o żyjącym, a zmarł on w lutym 1116 roku. Oczywiście należy wziąć pod uwagę, iż informacja ta mogła dotrzeć do kronikarza z kilkumiesięcznym opóźnieniem.

Tab. Terminologia prawna w „Kronice polskiej” Galla Anonima

Pojęcie	„Kronika polska”
<i>promissio</i>	ks. II c. 41,
<i>iuramentum</i>	ks. II c. 41,
<i>pretium</i>	ks. II c. 35, ks. III c. 6, c. 25,
<i>pignus</i>	ks. II c. 48,
<i>iusiurandum</i>	ks. II c. 32,
<i>condicio sub iureiurando recipit</i>	ks. III c. 6,
<i>iureiurando firmare</i>	ks. II c. 16,
<i>paccio</i>	ks. II c. 16, ks. III c. 1, c. 6, c. 16, c. 26,
<i>pactum facere</i>	ks. III c. 26,
<i>merces laboris</i>	ks. III epist.,
<i>merces</i>	ks. III epist.,
<i>iniuria</i>	ks. I c. 1, ks. III c. 25,
<i>iniuria vindicare</i>	ks. I c. 7, ks. II c. 34, c. 47, ks. III c. 15, c. 17, c. 23,
<i>iniuriam persequi</i>	ks. III epist.,
<i>noxa</i>	ks. II c. 1,
<i>carcer</i>	ks. III epil. i c. 11,
<i>latro</i>	ks. III c. 19,
<i>crimen</i>	ks. III c. 25,
<i>homicidium</i>	ks. II c. 33,
<i>periurium</i>	ks. III c. 6, c. 7, c. 25,
<i>dedecus</i>	ks. III c. 15,
<i>flagitium</i>	ks. II c. 24,
<i>maleficium</i>	ks. II c. 16,
<i>crux</i>	ks. III c. 7,
<i>contumelia</i>	ks. I c. 10, ks. II c. 4, c. 30,
<i>contumeliam vindicare</i>	ks. II c. 34, ks. III c. 26,
<i>accusare</i>	ks. I c. 9, ks. III c. 25,
<i>advocatus</i>	ks. I c. 11,
<i>iudicium</i>	ks. I c. 9, c. 13, ks. III epist.,
<i>querela</i>	ks. II epist.,
<i>contra legem condemnatis iudicium</i>	ks. I c. 13,
<i>litigi causam inchoare</i>	ks. I c. 11,
<i>per annum continuum</i>	ks. III c. 26,
<i>Lex</i>	ks. II c. 8,
<i>lex antiqua</i>	ks. I c. 18,
<i>Ius</i>	ks. I c. 20,
<i>filius legitimus</i>	ks. II c. 3, c. 4, c. 8, c. 21, c. 25,
<i>successio</i>	ks. II c. 16,
<i>successor</i>	ks. I epist.,
<i>vectigal</i>	ks. I epist.,
<i>coniux</i>	ks. I epist.,
<i>consanguinitas</i>	ks. II c. 16, c. 23,
<i>conubium</i>	ks. II c. 1,
<i>portio divisionis</i>	ks. II c. 34,
<i>hereditas</i>	ks. I c. 19, ks. III c. 21, c. 25,

<i>mancipare dominio</i>	ks. I c. 6, c. 19, ks. II c. 44,
<i>nota infamiae incurrere</i>	ks. II c. 25,
<i>in statum pristinum restaurari</i>	ks. III c. 25,
<i>dampnum grave</i>	ks. I c. 20,
<i>ne absentem sine causa accusaret</i>	ks. I c. 9,
<i>causam in iudicio discernebat</i>	ks. I c. 11.

Źródło: Janusz Sondel, *Ze studiów nad prawem rzymskim w Polsce piastowskiej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace prawnicze”, z. 82, s. 39-41; tenże, *Elementy prawa rzymskiego w „Kronice” Galla Anonima* (mps.); zob. W. Sawicki, *Studia nad wpływem praw obcych w dawnej Polsce*, Warszawa 1971, s. 128-146.

Kronika polska Galla Anonima cieszy się stałym zainteresowaniem kolejnych generacji uczonych¹⁵. Wśród nich można wymienić: Stanisława Kętrzyńskiego¹⁶, Tadeusza Wojciechowskiego¹⁷, Maxa Gumpłowicza¹⁸, Mariana Plezię¹⁹, Karola Maleczyńskiego²⁰, Danutę Borawską²¹, Tomasza Jasińskiego²², Gerarda Labudę²³, Jarosława Wentę²⁴, jak również Daniela Bagi²⁵ i Eduarda Mühle²⁶.

Kronika polska Galla Anonima zawiera niezwykle bogaty materiał historyczny, który w pewnym stopniu może być podstawą poznania prawa i ustroju

¹⁵ Zob. Gallus Anonymus and his chronicle in the context of twelfth-century historiography from the perspective of the latest research, ed. K. Stopka, Kraków 2010.

¹⁶ S. Kętrzyński, *Gall-Anonim i jego kronika*, „Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego” 37(1899), s. 40-88.

¹⁷ T. Wojciechowski, *Szkice historyczne jedenastego wieku*, Kraków 1951, s. 253-260.

¹⁸ M. Gumpłowicz, *Zur Geschichte Polens im Mittelalter. Zwei kritische Untersuchungen über die Chronik des Balduin Gallus*, Innsbruck 1898, s. 130.

¹⁹ M. Plezia, *Kronika Galla na tle historiografii XII wieku*, „Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego”, seria II, 46 (1947), s. 1-2.

²⁰ K. Maleczyński, *Wstęp, Anonima* tzw. *Galla kronika, czyli dzieje książąt i władców polskich*, wyd. tenże, [w:] *Monumenta Poloniae Historica, series nova*, t. II, Kraków 1952.

²¹ D. Borawska, *Gallus Anonim czy Italus Anonim*, „Przegląd Historyczny” 56(1965), s. 111-119.

²² T. Jasiński, *O pochodzeniu Galla Anonima*, Kraków 2008; tenże, *Czy Gall Anonim to Monachus Littorensis?*, „Kwartalnik Historyczny” 112(2005), z. 3, s. 69-89; tenże, *Dalsze rozważania o włoskim pochodzeniu Galla Anonima*, [w:] *Miasta, ludzie, instytucje, znaki. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesor Bożenie Wyrozumskiej w 75 rocznicę urodzin*, red. Z. Piech, Kraków 2008, s. 447-460.

²³ G. Labuda, *Zamiana Galla Anonima, autora pierwszej Kroniki dziejów Polski, na Anonima-Wenecjanina*, „Studia Źródłoznawcze” 44(2006), s. 117-126.

²⁴ J. Wenta, *Kronika tzw. Galla Anonima: historyczne (monastyczne i genealogiczne) oraz geograficzne konteksty powstania*, Toruń 2011.

²⁵ D. Bagi, *Królowie węgierscy w Kronice Galla Anonima*, RWH-F 108(2008), ss. 240.

²⁶ E. Mühle, *Cronicae et gesta ducum sive principum Polonorum. Neue forschungen zum so genannten Gallus Anonymus*, „Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters” 65(2009), s. 459-496; tenże, *Władza i przestrzeń w Polsce wczesnopiastowskiej. O przestrzennym konstruowaniu władzy u Galla Anonima*, [w:] *Narodziny Rzeczypospolitej. Studia z dziejów średniowiecza i czasów wczesnonowożytnych*, red. W. Bukowski, T. Jurek, t. II, Kraków 2012, s. 831-847.

Polski od IX do początków XII wieku²⁷. Gall nie jest specjalnie zainteresowany zagadnieniami prawnymi i nie stwierdzono wykorzystywania przez niego utworów prawnych. Dotyczy to również wykorzystania przez niego literatury antycznej²⁸. Niemniej jednak posiada on znajomość prawa zwyczajowego oraz elementarne wiadomości z prawa kościelnego. Opisuując poszczególne postacie i wydarzenia odwołuje się on do kategorii prawa stanowionego i zwyczajowego²⁹. Kronikarz przekazał opis pasowania na rycerza Bolesława Krzywoustego, który otrzymał od ojca Władysława Hermana swój pas i miecz³⁰. Szczególnie znaczenie ma dla niego opisanie pewnych postaci i wydarzeń wzorcowych. Przykładem mogą legendy o powstaniu dynastii czy obraz idealnych rządów Bolesława Chrobrego. Problemy prawne wchodzą między innymi do opisów stosunków Polski ze Świętym Cesarstwem Rzymskim Narodu Niemieckiego. Przy pisaniu swego dzieła, jak podaje Teresa Michałowska, kronikarz korzystał z *Rocznika dawnego* (zwany też *Rocznikiem kapitulnym krakowskim*), z Pasji św. Wojciecha, z kalendarzy oraz ustnych przekazów tradycji dworskiej i rodowej dotyczącej dynastii Piastów³¹. Gall zachował chronologiczny układ opowiadania, ale dokonał selekcji zdarzeń, skupiając się wokół Bolesława Krzywoustego. Nakreślił również genealogię swojego głównego bohatera poczynając od protoplasty dynastii. Dzieje dynastyczne stanowią kanwę, na której rozwija Gall temat stosunków rodzinnych. W kreślonym przez niego obrazie dziejów dominuje perspektywa personalna

²⁷ W. Sawicki, *Terminologia prawnicza kroniki Anonima-Galla w świetle instytucji obcych i rodzinnych*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia” Sectio G, 17(1970), z. 1, s. 1-23; tenże, *Wpływ niektórych praw obcych na ustrój prawny państwa pierwszych Piastów (wiek XI-XII)*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia” Sectio G, 11(1964), z. 2, s. 29-62. T. Michałowska, *Średniowiecze*, Warszawa 2003, s. 108-109.

²⁸ Por I. Znamierski, *O ile zaprawiał swoją łacinę na pismach Sallustiego kronikarz beziemienny, Galliem pospolicie zwany*, Sprawozdanie Dyrekcji c.k. Gimnazjum św. Jacka w Krakowie za rok szkolny 1876, Kraków 1876, s. 41; S. Kętrzyński, *Gall-Anonim i jego kronika*, Kraków 1898, s. 22-23; M. Plezia, *Kronika Galla na tle historiografii XII w.*, „Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego PAU”, Seria II, t. 46 (ogólnego zbioru t. 71) nr 3, Kraków 1947, s. 127.

²⁹ Szerzej: J. Söndel, *Ze studiów nad prawem rzymskim w Polsce piastowskiej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace prawnicze”, z. 82, s. 39-41; tenże, *Elementy prawa rzymskiego w „Kronice” Galla Anonima* (mps.); J. Baszkiewicz, *Prawo rzymskie i prawo kanoniczne w kulturze politycznej Polski XIII i XIV wieku*, [w:] tegoż, *Państwo – Rewolucja – Kultura polityczna*, oprac. H. Olszewski, Poznań 2009, s. 259-288.

³⁰ Anonim tzw. Gall, *Kronika polska*, tłum. R. Grodecki, oprac. M. Plezia, Wrocław 2008, księga II, rozdział 18, s. 84. Zob. U. Świdorska, *Kultura rycerska w średniowiecznej Polsce*, Zielona Góra 2001.

³¹ T. Michałowska, *Średniowiecze*, s. 108-109. Zob. K. Modzelewski, *Comites, principes, nobiles. Struktura klasy panującej w świetle terminologii Galla Anonima*, [w:] *Cultus et cognitio – Studia z dziejów średniowiecznej kultury*, Warszawa 1976, s. 404.

i stąd zasadniczego znaczenia nabierają stosunki między poszczególnymi pokoleniami panujących oraz elitą państwa. Gall Anonim był cudzoziemcem, nie wchodząc w szeroką dyskusję nad pochodzeniem kronikarza, wysoce prawdopodobnym jest, iż pewną część życia spędził w sąsiednich Węgrzech i dobrze był zorientowany w sytuacji Europy Środkowowschodniej. W Polsce znalazł informatorów przede wszystkim wśród episkopatu oraz rodu możnowładczego Awdanów z kanclerzem księżęcym Michałem na czele³².

„Kronika polska” Mistrza Wincentego Kadłubka

Kronika polska mistrza Wincentego jest uznawana za pierwszy polski pomnik średniowiecznej myśli polityczno-prawnej, jest więc traktatem polityczno-historycznym, w którym problematyka prawna stanowi uzupełnienie opowieści o przedstawionych wydarzeniach³³. Kadłubek skonstruował zasadnicze zręby najdawniejszych dziejów Polski, wprowadzając do świata starożytnego mitologiczne dzieje imperium Lechitów-Polaków. Początki kultury polskiej stawiał już w epoce grecko-rzymskiej. Dotychczas ukazało się kilkanaście wydań *Kroniki polskiej*³⁴ Wincentego Kadłubka, zarówno w języku polskim, jak i łacińskim w oparciu o rękopisy³⁵. Jeden z najwybitniejszych jej badaczy, Oswald Balzer uwa-

³² Zob. *By czas nie zaćmił i niepamięć*, Warszawa 1979, s. 9-10; E. Skibiński, *Przemiany władzy. Narracyjna koncepcja Anonima tzw. Galla i jej podstawy*, Poznań 2009.

³³ J. Skomial, *Z problematyki własności w „Kronice polskiej” Wincentego zwanego Kadłubkiem* (ok. 1150-1223), „Czasopismo Prawno-Historyczne” 56(2004), z. 1, s. 177-183.

³⁴ *Magistri Vincentii Chronicon Polonorum – mistrza Wincentego Kronika polska*, wyd. A. Bielowski, [w:] *Monumenta Poloniae Historica*, t. II, Lwów 1872, s. 193-453; *Mistrza Wincentego Kronika Polska*, tłum. K. Abgarowicz, B. Kürbis, wstęp i komentarz B. Kürbis, Warszawa 1974; *Mistrza Wincentego zwanego Kadłubkiem Kronika Polska*, wyd., komentarz i wstęp M. Plezia, [w:] *Monumenta Poloniae Historica, nova series*, t. XI, Kraków 1994; *Mistrz Wincenty (tzw. Kadłubek), Kronika polska*, przeł. i oprac. B. Kürbis, Wrocław-Warszawa-Kraków 1992 [wyd. 2 (1996), wyd. 2 dodruk (1999), wyd. 3 (2003), wyd. 4 (2008)]; *Mistrz Wincenty (tzw. Kadłubek), Kronika polska*, przeł. B. Kürbis, wstęp M. Matla-Kozłowska, Wrocław 2009.

³⁵ Niestety nowe wydanie krytyczne *Kroniki Polskiej* w opracowaniu znakomitego mediatynisty Mariana Plezi, posiada bardzo zwięzły wstęp wydawniczy. Podstawę oczekiwanego od dawna wydania stanowi 29 zachowanych do dziś rękopisów, pogrupowanych według miejsca ich przechowania tudzież według nazwiska pierwotnego właściciela. Plezia pogrupował je nie stosowanymi dotąd dla nich sygnałami literowymi: z dawnej biblioteki Baworowskich (obecnie w Bibliotece Narodowej) B₁, B₂, B₃; z Biblioteki Czartoryskich C₁-C₆; z dawnej Biblioteki Działyńskich (obecnie Kórnickiej) D. Rękopisy znajdujące się w Oesterreichische Nationalbibliothek litery E dla Eugeniuszowskiego, i F dla rękopisu Jana Fabra. Rękopisy Biblioteki Jagiellońskiej J₁-J₈, rękopisy przechowywane w Kapitułe Krakowskiej K₁ i K₂. Rękopis Muczkowskiego z Biblioteki Śląskiej otrzymał symbol M. Rękopisy z Biblioteki Narodowej N₁ i N₂. Rękopis paulinów z Jasnej Góry zaszerogowany został pod literą P; rękopis Tarnowskich z Dzikowa (obecnie Bibliotece

zał, iż pełen tytuł kroniki brzmi: *Cronica de gestis principum ac regum Polonie*, co można przetłumaczyć: Kronika o czynach książąt i królów Polski³⁶. *Kronikę polską*, która stała się europejskim pomnikiem umysłowości i uczoności dwunastowiecznego humanisty, rozpoczął pisać przed 1194 rokiem, a *pióro złamał* najprawdopodobniej pomiędzy 1205 rokiem a objęciem urzędu biskupiego. Mistrz Wincenty za interlokutorów w dialogu o historii Polski wybrał sobie Jana arcybiskupa gnieźnieńskiego i Mateusza biskupa krakowskiego³⁷. Traktat historyczny Wincentego to przejaw nurtu wzbogacenia tradycji narodowych o znaczące dzieje bajeczne w duchu renesansu XII wieku³⁸. Pierwsza księga kroniki obejmuje dzieje Polski przedpiastowskiej (wprowadza Daków, Gallów, Greków, Partów i Rzymian), druga - początki dynastii, aż po pierwsze lata rządów Bolesława Krzywoustego i upadek Zbigniewa, trzecia - do schyłku rządów seniorackich Bolesława Kędzierzawego, czwarta - rządy Mieszka Starego w Krakowie, Kazimierza Sprawiedliwego i znów Mieszka, początki panowania Leszka Białego i Władysława Laskonogiego w Krakowie. Pisarz doprowadza narrację do 1202 r., ale w tekście jest jeszcze aluzja do bitwy pod Zawichostem - klęski Romana halickiego w 1205 r.³⁹.

Kronika polska Wincentego Kadłubka stała się przedmiotem badań przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych⁴⁰. Wspomnieć należy o sympozjum pt. *Mistrz Wincenty Kadłubek - pierwszy uczony polski - w 750-lecie śmierci* zorganizowanym w dniach 23 i 24 listopada 1973 roku w Poznaniu staraniem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk i Polskiego Towarzystwa Historycznego, którego materiały opublikowano w 20-tym numerze *Studiów Źródłoznawczych*.

Jagiellońskiej) literę T; rękopis Zamoyskich (w Bibliotece Narodowej w Warszawie) symbol Z; por. H. Hofman-Dadejowa, *Studia nad rękopisami Kroniki mistrza Wincentego*, „Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie” 2(1924), z. 2, s. 367 i n; M. Plezia, *Tradycja rękopiśmienna Kroniki Kadłubka*, [w:] *Ars Historica Prace z dziejów powszechnych i Polski. Księga pamiątkowa ku czci Gerarda Labudy*, Poznań 1976, s. 377-391.

³⁶ O. Balzer, *Studyum o Kadłubku*, t. I, Lwów 1934, s. 210.

³⁷ B. Kürbis, *Wstęp*, [w:] *Mistrz Wincenty* (tzw. *Kadłubek*), *Kronika Polska*, wyd. B. Kürbis, Wrocław 2008, s. 64-70; też, *Jak mistrz Wincenty pisał historię Polski*, [w:] *Mistrz Wincenty Kadłubek. Człowiek i dzieło, pośmiertny kult i legenda. Materiały sesji naukowej - Kraków, 10 marca 2000*, red. K. R. Prokop, Kraków 2001, s. 59-78; M. Plezia, *Kronika Kadłubka na tle renesansu XII wieku*, „Znak” 14(1962), s. 978-994; tenże, *Mistrz Wincenty zwany Kadłubkiem*, [w:] *Pisarze staropolscy. Sylwetki*, red. S. Grzeszczuk, t. 1, Warszawa 1991, s. 93-131.

³⁸ Cz. Deptuła, *Nad zagadką Mistrza Wincentego*, „Znak” 28(1976), nr 261, s. 368-384.

³⁹ B. Kürbis, *Jak mistrz Wincenty pojmował historię Polski*, „Studia Źródłoznawcze” 20(1976), s. 64-70; J. Banaszkiewicz, *Polskie dzieje bajeczne mistrza Wincentego Kadłubka*, wyd. II, Wrocław 2002.

⁴⁰ Zob. A. Lis, *Spory wokół biografii Mistrza Wincentego Kadłubka*, Lublin 2013; tenże, *Master Vincentius*, Lublin 2016.

Ostatnia dekada w sposób szczególny obfitowała w liczne konferencje naukowe poświęcone postaci Wincentego Kadłubka oraz jego kronice. Sympozjum naukowe zatytułowane *Mistrz Wincenty Kadłubek. Człowiek i dzieło, pośmiertny kult i legenda* odbyło się w dniu 10 marca 2000 roku z inicjatywy opactwa jędrzejowskiego⁴¹. Druga z kolei konferencja naukowa zatytułowana *Nowe badania nad „Kroniką” biskupa Wincentego Kadłubka* została zorganizowana w dniach 4-6 czerwca 2008 roku przez Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk w ramach 18 Spotkań Mediewistycznych⁴². Kolejna konferencja zatytułowana *Błogosławiony Wincenty Kadłubek. W 800-lecie sakry biskupiej*, została zorganizowana przez Polską Akademię Umiejętności, Archiwum Krakowskiej Kapituły Katedralnej i Opactwo Ojców Cystersów w Mogile - 3 listopada 2008 roku w wielkiej auli Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie⁴³. W dniu 17 czerwca 2009 roku, w siedzibie Starostwa Powiatowego w Opatowie odbyła się konferencja naukowa nt. *Błogosławiony Wincenty Kadłubek i jego dziedzictwo* w ramach cyklu *Tajemnice Ziemi Opatowskiej*⁴⁴. Organizatorami spotkania byli: Starostwo Powiatowe w Opatowie, Stowarzyszenie Inicjatyw Geodezyjnych i Kartograficznych „Geocentrum” oraz Katedra Historii Powszechnej Wieków Średnich Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Wyżej wymienione publikacje i prowadzone badania nie wyczerpały jednak całego bogactwa treści prawno-politycznych dzieła mistrza Wincentego. Bez wątpienia wiadomości te są godne uwagi i można je traktować, jako przejaw świadomości prawno-publicznej kronikarza - przedstawiciela elity intelektualnej w ważnym okresie rozwoju państwowości polskiej⁴⁵.

Zanim nastąpi przejście do omówienia erudycji prawnej kronikarza, która wynika z kart jego dzieła, dokonana zostanie analiza kwestii jego studiów zagranicznych. Bez wątpienia odbycie studiów miało wpływ na jego dworską i kościelną karierę. Ma to również znaczenie jako pogląd dający - zwłaszcza przy wskazaniu konkretnej uczelni - pewien klucz do interpretacji i oceny kroniki. W jego dziele można znaleźć świadectwa „europejskiej” uczoności oraz dowodów

⁴¹ *Mistrz Wincenty Kadłubek. Człowiek i dzieło, pośmiertny kult i legenda. Materiały sesji naukowej* – Kraków, 10 marca 2000, red. K. R. Prokop, Kraków 2001, ss. 123.

⁴² *Onus Athlanteum. Studia nad Kroniką biskupa Wincentego*, red. Andrzej Dąbrówka, Witold Wojtowicz, Warszawa 2009, ss. 346 (Studia Staropolskie Series Nova t. XXV).

⁴³ *Błogosławiony Wincenty Kadłubek. W 800-lecie sakry biskupiej*, „Cistercium Mater Nostra. Tradycja - historia - kultura” Rocznik II (2/2008), red. M. Starzyński, M. Zdanek, Kraków 2008, ss. 332.

⁴⁴ Zob. A. Lis, *Konferencja naukowa: „Błogosławiony Wincenty Kadłubek i jego dziedzictwo” Opatów, 17 czerwca 2009 r.* [sprawozdanie] „Roczniki Humanistyczne. Historia” 57(2009), z. 2, s. 289-395.

⁴⁵ B. Nowacki, *Poglądy prawno-polityczne w „Kronice” mistrza Wincentego*, [w:] *Mente et litteris*, Poznań 1984, s. 127- 134.

awansu kulturowego środowiska, z którego się wywodził. Podstawową sprawą jest pytanie o miejsce studiów kronikarza. Przełomem w życiu intelektualnym średniowiecznej Europy stały się narodziny uniwersytetów. W XII wieku doszło do recepcji dorobku kultury greckiej i rzymskiej, co doprowadziło do istotnych przeobrażeń w życiu umysłowym Europy. W tym czasie powstały uniwersytety w Bolonii i Paryżu, tworzące europejskie centrum intelektualne. W pierwszym z wymienionych ośrodków obok prawa rzymskiego rozwijała się nauka prawa kanonicznego⁴⁶. Decydującą rolę odegrał tu zespół prawników zgromadzony wokół Gracjana, który stosując metodę dialektyczną opracował zbiór praw zatytułowany *Concordantia discordantium canonum*⁴⁷. Z kolei centrum filozoficzne i teologiczne ówczesnej Europy stanowił uniwersytet w Paryżu. Przełomową rolę w rozwoju średniowiecznej nauki odegrał tu Piotr Abelard, a następnie Piotr Lombard. Bez wątpienia Paryż nie ustępował Bolonii w dynamice kształtowania się korporacji uniwersyteckiej w zakresie prawa aż do 1219 roku, kiedy bullą *Super specula* papież Honoriusz III zakazał w tym ośrodku nauczania prawa rzymskiego⁴⁸.

Pierwszym pytaniem, jakie należy postawić, to czy Wincenty w ogóle studiował za granicą, a jeśli tak, to czy studiował na którymś z dwóch pierwszych uniwersytetów średniowiecznych - w Bolonii lub Paryżu⁴⁹? Określenie „magister” przy jego imieniu mogło oznaczać tytuł naukowy uzyskany na jednej z tych uczelni, mogło dotyczyć również urzędu scholastyka - kierownika szkoły przy kapitule katedralnej czy kolegiackiej. Rainer Herkenrath w swoich badaniach nad tytułem „magistra” dowodził, że w większości przypadków tytuł ten wiązał się z posiadaniem katedralnej bądź kolegiackiej scholasterii, czyli z funkcją

⁴⁶ A. Dębiński, *Znaczenie prawa dla rozwoju nauki w średniowieczu*, [w:] *Czasy katedr - czasy uniwersytetów. Źródła jedności narodów Europy*, red. E. Sajdek, Lublin 2005, s. 23.

⁴⁷ Powszechnie przyjmuje się, że *Dekret* powstał około 1140 r. W dziele tym autor, po raz pierwszy w historii, uporządkował blisko 3800 tekstów normatywnych, z wcześniejszych zbiorów jakie powstał w ciągu dziejów Kościoła.

⁴⁸ Zob.: R.W. Southern, *Scholastic Humanism and the Unification of Europe*, Oxford 1995-2001; J. Marenbon, *Humanism, scholasticism, and the School of Chartres*, „International Journal of the Classical Tradition”, 6(2000), s. 569-577; S. C. Ferruolo, *The Origins of the University: The Schools of Paris and their Critics, 1100-1215*, Stanford 1985; O. Pedersen, *The First Universities*, Cambridge 1997; *Universities in the Middle Ages*, red. H. De Ridder-Symoens (*A History of the University in Europe*, red. w Rüegg, t. I, Cambridge 1992); *Learning Institutionalized: Teaching in the Medieval University*, red. J. van Engen, Notre Dame 2000; A. Winroth, *The Making of Gratian's Decretum*, Cambridge 2000; J. Bumke, *Courtly Culture: Literature and Society in the High Middle Ages*, przeł. T. Dunlap, Berkeley-Los Angeles 1991.

⁴⁹ B. Kürbis, *Wstęp*, s. XXIII-XXV, [w:] Mistrz Wincenty, *Kronika polska*.

nauczyciela⁵⁰. Uczony ten zaznaczył, iż po jej opuszczeniu tytuł „magistra” używany był w dalszym ciągu głównie przez pracowników kancelarii. Z kolei, jak zauważył Krzysztof Stopka, w Polsce najstarsi znani scholastycy katedralni określani byli wyłącznie terminem „magister”. Beneficjum związane z tym oficjum nazywano „magistratus” lub „magisterium”⁵¹. Z kolei Roman Grodecki zaznaczył, iż tytuł magistra dodany do imienia kronikarza, jednocześnie z godnością biskupa, był jego tytułem naukowym⁵². Wspomniał, że nie należy sugerować się tym, czy tytuł mistrza występuje przed czy po imieniu, ponieważ ówczesna praktyka nie była pod tym względem konsekwentna⁵³.

Materiał źródłowy nie pozwala jednoznacznie stwierdzić, czy termin „magister” był tytułem naukowym, czy nazwą nauczyciela w szkole. W Polsce XII wieku tytuł ten najczęściej uzyskiwano przez otrzymanie scholasterii, przy czym stanowiska te uzyskiwały osoby o wysokim wykształceniu⁵⁴. Kwestią sporną pozostaje również lokalizacja uniwersytetu, kierunek, z którym łączył się tytuł magisterski kronikarza, a także czas studiów. Z kolei solidne erudycyjne podstawy dla tezy o studiach Wincentego we Francji położył we wspomnianym już dziele Oswald Balzer⁵⁵. Ten wybitny historyk prawa, poszukujący w dziele Kadłubka także świadectw wiedzy i kultury prawnej, powiązał formację prawniczą kronikarza właśnie ze studiami w Paryżu końca XII wieku. Poglądy lwowskiego uczonego przyjął historyk prawa Adam Vetulani, rozpatrując erudycję prawniczą naszego kronikarza⁵⁶. Wielodyscyplinarne studia zagraniczne we Francji i Italii, to pogląd głoszony między innymi przez Jadwigę Stabińską⁵⁷, Klemensa Świżka⁵⁸ oraz

⁵⁰ R. M. Herkenrath, *Studien zum Magisteriel in der frühen Stauferzeit*, „Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung” 88(1980), s. 3.

⁵¹ K. Stopka, *Szkoły katedralne metropolii gnieźnieńskiej w średniowieczu. Studia nad kształceniem kleru polskiego w wiekach średnich*, Kraków 1994, s. 37 [Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego Polskiej Akademii Umiejętności, t. 76].

⁵² R. Grodecki, *Mistrz Wincenty Kadłubek*, odbitka s. 12.

⁵³ Tamże, s. 15.

⁵⁴ K. Stopka, *Szkoły katedralne*, s. 44-45.

⁵⁵ O. Balzer, *Studium o Kadłubku*, cz. 1, s. 5-161. Zob. tegoż, *Magisteriat w Polsce do połowy XIII wieku i kwestia magisteriatu Kadłubka*, „Sprawozdanie Towarzystwa Naukowego we Lwowie” 4(1924), s. 69-74.

⁵⁶ A. Vetulani, *Prawo kanoniczne i rzymskie w Kronice mistrza Wincentego*, „Studia Źródłoznawcze” 20(1976), s. 35-45; szerzej: tenże, *Z badań nad kulturą prawniczą w Polsce piastowskiej*, Wrocław 1976.

⁵⁷ J. Stabińska, *Mistrz Wincenty*, Kraków 1973, s. 21-28.

⁵⁸ K. Świżek, *Błogosławiony Wincenty Kadłubek. Życie – kult – modlitwy*, Jędrzejów 1999, s. 17-19.

Krzysztofa Ożóga⁵⁹. Spośród wyżej wymienionej grupy uczonych funkcjonuje popularny pogląd o studiach Wincentego zarówno we Francji, jak i w Italii⁶⁰.

W tym miejscu pracy należy zająć się znajomością w *Kronice polskiej* Wincentego Kadłubka prawa rzymskiego i kanonicznego. Powodem szerszego potraktowania erudycji prawnej kronikarza jest ogromna waga tych dociekań pozwalająca nazwać Wincentego ojcem prawa w Polsce⁶¹. Jednym z erudycyjnych wywodów prawnych kronikarza jest mowa obronna brata Bolesława Krzywoustego – Zbigniewa: „Prawo bowiem nie pozwala pobić zbrodniom, chyba że raz tylko dopuszczono się przestępstwa. [...] „Wielce jest to niegodziwe, żeby kara poprzedzała wyrok. My zaś na nikogo nie możemy wydać wyroku, chyba na takiego, któremu dowiedzie się winy lub który sam się przyzna. Dlatego cesarz Konstantyn orzekł: Sędzia badający przestępcę niech nie wydaje wyroku wpierw, aż obwiniony albo sam się przyzna, albo

⁵⁹ K. Ożóg, *Krąg kapituły katedralnej krakowskiej jako środowisko kultury umysłowej do końca XV wieku (stan badań i zarys problematyki badawczej)*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” 77(1985), s. 8-20; tenże, *Formacja intelektualna biskupów krakowskich w średniowieczu*, [w:] *Cracovia – Polonia – Europa. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Jerzemu Wyrozumskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej*, red. K. Baczkowski i in., Kraków 1995, s. 159-177; tenże, *Środowisko katedralne krakowskie w dobie kanonizacji św. Stanisława*, [w:] *Święty Stanisław w życiu Kościoła w Polsce. 750-lecie kanonizacji*, red. A.A. Napiórkowski, Kraków-Skałka 2003, s. 61-80.

⁶⁰ *Mistrza Wincentego zwanego Kadłubkiem Kronika Polska*, wyd., komentarz i wstęp Marian Plezia, [w:] *Monumenta Poloniae Historica*, series nova, t. XI, Kraków 1994, s. VII; tak też K. Ożóg, *Formacja intelektualna biskupów*, s.164. Ostatnio: Z. Kałuża, *Lektury filozoficzne Wincentego Kadłubka. Zbiór studiów*, Warszawa 2014. Postać zasłużonego biskupa Iwona Odrowąża nadal oczekuje na krytyczną biografię. Zob. *Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku. Spisy*, red. A. Gąsiorowski, t. IV Małopolska (Województwa krakowskie, sandomierskie i lubelskie), z. 1: *Urzędnicy małopolscy XII–XV wieku*, Wrocław 1990, nr 1195, s. 266; S. Kutrzeba, *List generała premonstratensów Gerwazego do Iwona Odrowąża z roku 1218*, „Kwartalnik Historyczny” 16(1902), s. 587-588; R. Grodecki, *Iwo (Iwan lub Jan) Odrowąż (ur. między 1170 a 1180, zm. 1229)*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. X, Wrocław 1962–1964, s. 187-192; J. Tazbirowia, *Rola polityczna Iwona Odrowąża*, „Przegląd Historyczny” 57(1966), z. 2, s. 199–211; Z. Kozłowska-Budkowa, *Rezygnacje biskupów krakowskich Wincentego i Iwona. Na marginesie artykułu: „Dlaczego Kadłubek zrezygnował z biskupstwa”*, „Prace Historyczne” t. 1, *Katolicki ośrodek wydawniczy Veritas*, Londyn 1967, s. 137–147, „*Nasza Przyszłość*” 33(1970), s. 35-44; B. Śliwiński, *Krąg krewniaczy biskupa*, s. 49–71; A. Paner, *Studia czy dyplomacja? Włoska podróż Iwona Odrowąża*, [w:] *Władcy, mnisi, rycerze*, red. B. Śliwiński, Gdańsk 1996, s. 113-123 (Gdańskie studia z dziejów średniowiecza); Cz. Deptuła, *Iwon Odrowąż biskup ur. między 1170 – 80 w Końskich, zm. 20 VI lub 21 VIII 1229 w Borgo k. Modeny, syn Saula (Szawła) Odrowąża*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. 7, kol. 579-580; K. R. Prokop, *Poczet biskupów krakowskich*, Kraków 1999, s. 53–58.

⁶¹ A. Lis, *Mistrz Wincenty Kadłubek – ojciec prawa w Polsce? (The master Wincenty Kadłubek – the father of law in Poland?)*, [w:] *Prawo w Europie średniowiecznej i nowożytnej*, red. A. Lis, Lublin 2011, s. 91-117.

zostanie przekonany przez rzetelnych świadków. Słyszeliście zaś, jak obwioniony zaraz przy ustaleniu sprawy spornej zastrzegł się mówiąc: Przyznaję, że wszedłem do obozu z nieprzyjaciółmi, a raczej przed nieprzyjaciółmi; i nie dokonałem napadu, lecz zamierzałem donieść, że [nieprzyjaciele] dokonają napadu. Temu zaś, który czyni zastrzeżenie wsparte silnym dowodem, według prawa nie należy odmawiać możliwości wysłuchania [przed sądem]. Rozum więc wymaga, aby ten, kto się zastrzega, nie zamilczał dowodów podbudowujących [jego] zastrzeżenie”. Na to [rzecze] Zbigniew: „Na sprawę, dostojni panowie, patrzeć należy, nie na człowieka, ponieważ czynu pobudki zważyć wypada, nie człowieka naturę roztrząsać”⁶². Kronikarz wplata w narrację kroniki prawdopodobnie własne refleksje moralne o charakterze prawnym: „Błogosławieni, którym odpuszczone są nieprawości. I raz jeszcze rzekłem: wyznam, [nieprawość] a Tyś darował. Wyznaj ty, człowieku, nieprawości twoje, abyś został usprawiedliwiony. Zmazać gdy chcesz nieprawość, ukaż otwarcie przewinę. Winy się bowiem wyzbywa, kto z płaczem wyznaje winę. Czyni cię winnym pogrzebana winą, odkryta wyzwala. Skóra ściśnięta żywi zakałę, otwarta wydala”⁶³.

Renesans prawa rzymskiego rozpoczął się u schyłku XI wieku, kiedy to w bibliotece Uniwersytetu Bolońskiego odkryto *Digesta* (obszerny wybór z dzieł rzymskiej literatury przeważnie okresu klasycznego, ujęty w układzie

⁶² Mistrz Wincenty, *Kronika polska*, ks. II, rozdz. 28, s. 105; „lex eflim iubet: remissionem uenie crimina nisi semel commissa non habere. Vix hic uerba finiat, cum omnis pene contio cuspides in Sbigneuum attollit. Exclamant non modo illum configi, set morsibus debere amarissimis discerpi. Quorum uix tandem sedato tumultu, iuris non inperitus quidam: Periniquum, inquit, est, ut multa sententiam anticipet; nos uero in quemquam sententiam ferre non possumus, nisi aut conuictum aut sponte confessum. Vnde imperator Constantinus: ludex, ait, criminosum discutiens non ante sententiam proferat, quam aut reum se ipse confiteatur, aut per innocentes testes conuincatur. Audistis autem in ipsa litis contestatione reum excepisse: Fateor, inquit, me cum hostibus immo ante hostes castra ingressum; nec inpetum feci set inpetum facturos prenuntiare contendi. Exceptioni autem, si rationis robore nitatur, audientie copiam negari iure non oportet. Ratio igitur exigit, ut qui excipit, constructiuas exceptionis rationes non sileat. Sbigneuus: Rem, patres conscripti, spectandum est non hominem, quia facti causas ponderari conuenit, non hominis uentilari naturam” za: *Mistrza Wincentego zwanego Kadłubkiem Kronika Polska*, wyd., komentarz i wstęp Marian Plezia, [w:] *Monumenta Poloniae Historica*, series nova, t. XI, Kraków 1994, Liber secvndvs 28, s. 79-80.

⁶³ Mistrz Wincenty, *Kronika polska*, ks. II, rozdz. 21, s. 80; „Beati quorum remisse sunt iniquitates! Dixi: confitebor et tu remisisti. Dic tu, homo, iniquitates tuas, ut Justificeris. Vis abolere nephas, aperi scelus, indice, fsculpef, Exuit a culpa lacrimosa professio culpe. Culpa sepulta reum prodit, rea prodita soluit, clausa cutis uirus nutrit, aperta fugat” za: *Mistrza Wincentego zwanego Kadłubkiem Kronika Polska*, wyd., komentarz i wstęp Marian Plezia, [w:] *Monumenta Poloniae Historica*, series nova, t. XI, Kraków 1994, Liber secvndvs 21, s. 60.

rzeczowym)⁶⁴. Dało to początek szkole glosatorów⁶⁵. Twórcą kierunku był Irnerius (1070-1130), który miał już do dyspozycji cały tekst kodyfikacji justyniańskiej⁶⁶. Badano je metodą egzegezy, objaśniając i tłumacząc źródło. Objasnień tych dokonywano w formie glos (stąd nazwa szkoły), wpisując je między wierszami albo na marginesach tekstu⁶⁷.

W średniowiecznej Polsce znajomość prawa rzymskiego napływała od przybyłych duchownych już od przyjęcia chrześcijaństwa⁶⁸. Jak zauważył Adam Vetulani, prawo rzymskie było znane nie tylko osobom je studiującym, ale także scholarom poznającym prawo kanoniczne i magistrum sztuk wyzwolonych⁶⁹. Zagadnienie to posiada bogatą literaturę, by wymienić prace: Jana

⁶⁴ Kodyfikacja, zwana justyniańską od imienia swojego twórcy cesarza Justyniana, została sporządzona w latach 529-233. Składała się ona z trzech części: 1. Kodeks, powstały w 529 roku, który obejmował konstytucje uznane przez komisję kodyfikacyjną za nadal aktualne, zmodyfikowane i niejako zatwierdzone przez samego cesarza. 2. Digesta, ogłoszone w 529 roku, zawierające zakres prawa prywatnego i postępowania cywilnego. 3. Instytucje, opracowane równocześnie z Digestami, były podręcznikiem prawa, będącym jednocześnie źródłem prawa. Cesarz Justynian wydał następnie kilka konstytucji, które zmieniały przepisy zawarte w zbiorach, co doprowadziło do zebrania w jeden zbiór *Novelle*, które miały stanowić czwartą część kodyfikacji justyniańskiej.

⁶⁵ K. Sójka-Zielińska, *Historia prawa*, Warszawa 2005, s. 33-34; E. Borkowska-Bagieńska, B. Lesiński, *Historia prawa sądowego. Zarys wykładu*, Poznań 1995, s. 38.

⁶⁶ Najwybitniejszymi uczniami Irneriusa byli tzw. *quattuor doctores* (czterej doktorzy): dwaj wybitniejsi Bulgarus i Martinus oraz Ugo i Iacobus.

⁶⁷ Szerzej zob.: E. Borkowska-Bagieńska, *Polska w Europie. Refleksje nad europejską kulturą prawną*, [w:] *Prawo wczoraj i dziś*, red. G. Bałtrusajtys, Warszawa 2000; A. Dębiński, *Kościół i prawo rzymskie*, Lublin 2007; tenże, *Prawo rzymskie a kultura prawna w Polsce*, [w:] *Prawo polskie. Próba syntezy*, red. T. Guza, J. Gluchowski, M. R. Pałubka, Warszawa 2009, s. 39-54; S. Godek, *Prawo rzymskie w dawnej Rzeczypospolitej. Przegląd stanu badań*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 53(2001), z. 2, s. 27-83; też, *Spór o znaczenie prawa rzymskiego w dawnej Rzeczypospolitej*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 54(2001), z. 1, s. 105-141; M. Kuryłowicz, *Prawo rzymskie. Historia. Tradycja. Współczesność*, Lublin 2003; J. Bardach, *Historia państwa i prawa Polski*, t. I: *Do połowy XV wieku*, Warszawa 1965, s. 240-241.

⁶⁸ Zob. A. Vetulani, *Z badań nad kulturą*, s. 116-117; tenże, *Opory wobec prawa rzymskiego w dawnej Polsce*, „Analecta Cracoviensia” 1(1969), s. 375; J. Sondel, *Ze studiów nad prawem rzymskim w Polsce piastowskiej*, Kraków 1978, s. 8 i n; tenże, *O roli prawa rzymskiego w dawnej Polsce (uwagi ogólne)*, „Acta Universitatis Lodziensis” Folia Iuridica 21(1986), s. 53 i nn.

⁶⁹ „Nie dziwota tedy, że dwie najwybitniejsze indywidualności z przełomu XII i XIII w., dwaj przyszli biskupi, pierwsi w Krakowie wybrani na swą stolicę drogą wywalczonej przez papieżstwo w ciągu XII w. wolnej elekcji przez kapituły katedralne, Wincenty Kadłubek i Iwo Odrowąż, we Francji, głośnym podówczas Paryżu czerpali wiedzę w zakresie sztuk wyzwolonych i prawa. Obaj, żądni wiedzy, przywieźli ze swych studiów nie tylko wysokie osobiste wykształcenie, ale również i rękopisy zawierające pomniki zarówno prawa, jak i ówczesnej literatury teologicznej i filozoficznej. o bogatej bibliotece, którą dysponował Kadłubek, wnosić możemy jedynie z tekstu jego Kroniki. Pisana z pewnością w kraju, zawiera szereg cytatów i parafraz z licznych dzieł, które musiał mieć pod ręką w swym warsztacie pracy” Za: A. Vetulani, *Średniowieczny Kościół polski w zasięgu łacińskiej kultury prawniczej*, [w:] *Księga tysiąclecia katolicyzmu w Polsce*, red. P. Kałwa, M. Rechowicz, Lublin 1969, s. 391-421.

Nepomucena Janowskiego⁷⁰, Heinricha Zeissberga⁷¹, Emila Seckela⁷², Lesława Pauliego⁷³, Oswalda Balzera⁷⁴, Adama Vetulaniego⁷⁵, Janusza Sondla⁷⁶ oraz Antoniego Dębińskiego⁷⁷.

W celu stwierdzenia, w jakim stopniu prawo rzymskie zostało wykorzystane przez Wincentego na kartach jego dzieła, należy wykazać trzy kategorie zapożyczeń. Można je podzielić według kryteriów dosłownych cytatów z prawa rzymskiego, zapożyczeń opartych na autentycznym źródle, ale zmodyfikowanych przez kronikarza oraz prawdopodobnych zapożyczeń. Poniżej sporządzono tabelę obrazującą ilość zapożyczeń z prawa rzymskiego obecnych w kronice.

⁷⁰ J. N. Janowski, *Investigentur omnes sententiae et loci iuris Romani, quotquot in Cadlubkone occurrant et indicentur fonte eorum*, Varsoviae 1827.

⁷¹ H. Zeissberg, *Vincentius Kadlubek, Bischof von Krakau (1208 – 1218; zm. 1223) und seine Chronik Polens*, „Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen”, 42, Wein 1869; tenże, *Dziejopisarstwo polskie wieków średnich*, t. I, Warszawa 1977, s. 66–105.

⁷² E. Seckel, *Vinzentius Kadlubek*, „Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Romanistische Abteilung” 76(1959), s. 378–395.

⁷³ L. Pauli, *Randbeme* „Rocznik Krakowski” ungen zur Abhandlung Emil Seckels über Vincenz Kadlubek, „Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Romanistische Abteilung” 76(1959), s. 396–431.

⁷⁴ O. Balzer, *Studium o Kadłubku*, cz. 1, s. 534–544.

⁷⁵ A. Vetulani, *Prawo kanoniczne i rzymskie w Kronice mistrza Wincentego*, „Studia Źródłoznawcze” 20(1976), s. 35–45; tenże, *Przenikanie zasad powszechnego prawa kanonicznego i prawa rzymskiego do piastowskiej Polski*, [w:] tegoż, *Z badań nad kulturą prawniczą w Polsce piastowskiej*, Wrocław 1976, s. 95–128; tenże, *Średniowieczny Kościół polski w zasięgu łacińskiej kultury prawniczej*, [w:] *Księga Tysiąclecia Katolicyzmu w Polsce*, cz. 1: *Kościół. Początki i zarys rozwoju*, red. M. Rechowicz i in., Lublin 1969, s. 391–417. Zob. J. Baszkiewicz, *Prawo rzymskie i prawo kanoniczne w kulturze politycznej Polski XIII i XIV stulecia*, [w:] *IX Powszechny Zjazd Historyków Polskich, Historia kultury średniowiecznej Polski*, Warszawa 1963, s. 81–82.

⁷⁶ J. Sondel, *Wincenty zw. Kadłubkiem jako apologeta prawa rzymskiego*, [w:] *Onus Athlanteum. Studia nad Kroniką biskupa Wincentego*, red. A. Dąbrowka, W. Wojtowicz, Warszawa 2009, s. 91–109; tenże, *W sprawie prawa rzymskiego w „Kronice Polskiej” Mistrza Wincentego zwanego Kadłubkiem*, „Kwartalnik Historyczny” 85(1978), z. 1, s. 95–105; tenże, *Ze studiów nad prawem rzymskim w Polsce piastowskiej*, Warszawa-Kraków 1978.

⁷⁷ A. Dębiński, *Papiestwo a nauka prawa rzymskiego w XII-XIII wieku*, [w:] *Współczesna romanistyka prawnicza w Polsce*, red. A. Dębiński, M. Wójcik, Lublin 2004, s. 49–63; tenże, *Prawo rzymskie a kultura prawna w Polsce*, [w:] *Prawo polskie. Próba syntezy*, red. T. Guz, J. Głuchowski, M. Pałubska, Warszawa 2009, s. 39–54; tenże, *Kościół i prawo rzymskie*, Lublin 2007.

⁷⁸ *Mistrza Wincentego zwanego Kadłubkiem Kronika Polska*, wyd., komentarz i wstęp Marian Plezia, [w:] *Monumenta Poloniae Historica*, series nova, t. XI, Kraków 1994.

⁷⁹ *Institutiones Iustiniani*, [w:] *Corpus Iuris Civilis*, vol. I, ed. Th. Mommsen, P. Krüger, Berolini 1954.

⁸⁰ *Digesta* [w:] *Corpus Iuris Civilis*, vol. I, ed. Th. Mommsen, P. Krüger, Berolini 1954.

⁸¹ *Codex Iustinianus*, [w:] *Corpus Iuris Civilis*, vol. II, ed. P. Krüger, Berolini 1963

Tabela: Wykaz zapożyczeń z prawa rzymskiego w *Kronice polskiej* Wincentego Kadłubka

Lp.	„CORPUS IURIS CIVILIS”	„CHRONICA POLONORUM” ⁹⁷⁸
	<i>Institutiones</i>⁷⁹:	
1.	I. 1, 8, 2	= IV. 11, 2
2.	I. 1, 10, 1	= II. 7, 6
3.	I. 1, 10, 2	= II. 7, 5
4.	I. 1, 11, 1	~ II. 7, 2
	<i>Digesta</i>⁸⁰:	
1.	D. 1, 3, 24	~ prol. 4, 4
2.	D. 1, 7, 1, 1-2	~ II. 7, 2
3.	D. 1, 8, 1 pr.	= IV. 9, 3
4.	D. 1, 9, 3 et 9, 37	~ IV. 26, 10
5.	D. 2, 14, 1, 3	~ IV. 20, 10
6.	D. 2, 14, 38	~ IV. 25, 11
7.	D. 4, 2, 1	= III. 13, 1
8.	D. 4, 3, 1, 8,	= II. 28, 35
9.	D. 5, 2, 25	~ III. 25, 21
10.	D. 9, 1, 1, 4	~ IV. 2, 31
11.	D. 9, 4, 3 et 50, 17, 105	~ IV. 4, 2
12.	D. 17, 2, 63, 7	~ I. 13, 9
13.	D. 23, 2, 17 pr.	= II. 7, 5
14.	D. 35, 1, 5, 12	~ III. 18, 11 et 22, 4
15.	D. 41, 1, 3 pr.	= II. 14, 3 et IV. 14, 3
16.	D. 43, 16, 1, 27	= II. 28, 35
17.	D. 48, 15, 1	~ IV. 2, 14
18.	D. 49, 15	~ III. 30, 9
19.	D. 49, 16, 3, 15	~ II. 29, 4
20.	D. 50, 17, 29	= II. 23, 1
21.	D. 50, 17, 48	~ IV. 13, 8
22.	D. 50, 17, 69	~ III. 13, 3
	<i>Codex</i>⁸¹:	
1.	C. 1, 1, 8, 2	= II. 10, 2
2.	C. 1, 3, 31	~ II. 22, 16
3.	C. 1, 3, 50 pr., et 2, 4, 13	~ III. 30, 9
4.	C. 1, 4, 3, 4	= II. 28, 25
5.	C. 1, 9, 14	~ IV. 2, 12
6.	C. 1, 14, 4	= II. 10, 3
7.	C. 1, 14, 12	~ IV. 2, 13
8.	C. 2, 1, 13, 2	= IV. 6, 5
9.	C. 2, 6, 61	= II. 28, 41
10.	C. 2, 7, 14	= II. 29, 1
11.	C. 2, 7, 25 pr.	= II. 29, 1

12.	C. 2, 11, 1	= II. 28, 39
13.	C. 2, 11, 13	= II. 29, 3
14.	C. 2, 11, 14	= II. 28, 40
15.	C. 2, 11, 17	= II. 28, 40
15.	C. 2, 15, 22	~ II. 29, 2
16.	C. 2, 18, 22 et 4, 35, 19	~ IV. 2, 29
17.	C. 2, 18, 23	= II. 28, 36
18.	C. 2, 53, 4 et 11, 30, 3	~ IV. 21, 12
19.	C. 3, 1, 14, 2	= II. 29, 2
20.	C. 4, 35, 13	= II. 29, 4
21.	C. 4, 44, 8	~ III. 13, 1
22.	C. 5, 16, 20, 1	= II. 28, 43
23.	C. 5, 27, 7, 1	~ II. 7, 2
24.	C. 5, 27, 7, 3	~ II. 7, 8
25.	C. 5, 38, 4	= II. 29, 3
26.	C. 7, 51, 3	~ IV. 20, 3
27.	C. 8, 17, 2	~ III. 25, 5
28.	C. 8, 49, 1	~ III. 5, 2
29.	C. 8, 56	~ III. 30, 9
30.	C. 9, 4, 1	~ II. 18, 14
31.	C. 9, 20, 7 et 15	~ IV. 2, 14
32.	C. 9, 41, 1	= IV. 1, 4
33.	C. 12, 63, 3	~ I. 26, 1

Legenda:

= zapożyczenia pewne

~ zapożyczenia domniemane

Źródło: Heinrich Zeissberg, *Vincentius Kadłubek, Bisehof von Krakau (1208–1218; † 1223) und seine Chronik Polens*, Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen 42, 1869, s. 3–211 i odb. Wiedeń 1870; Emil Seckel, *Vinzentius Kadlubek*, „Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Romanistische Abteilung” 76(1959), s. 378–395; Leslaus Pauli, *Randbemerkungen zur Abhandlung Emil Seckels über Vincentius Kadlubek*, [w:] tamże, s. 396–427; Balzer Oswald, *Studium o Kadłubku*, cz. 1, [w:] tegoż, *Pisma pośmiertne*, t. I, Lwów 1934, s. 434–456; Janusz Sondel, w sprawie prawa rzymskiego w „Kronice Polskiej” Mistrza Wincentego zwanego Kadłubkiem, „Kwartalnik Historyczny” 85(1978), z. 1, s. 95–105.

Z przedstawionego zestawienia wynika, że Wincenty w trakcie swojej pracy posługiwał się na bieżąco tekstem *Kodyfikacji Justyniańskiej*. W przeciwnym bowiem razie nie można by wyjaśnić, w jaki sposób potrafił przytoczyć w sposób dosłowny tak wielką ilość fragmentów tego źródła⁸². Zapewne nie mógł znaleźć

⁸² Oprócz *Kodyfikacji Justyniańskiej* kronikarz znał również *Epitome Iuliani* oraz zbiór *Novel justyniańskich*, a także twórczość glosatorów. Problematyczne natomiast jest wykorzystanie przez niego *Kodeksu Teodozjańskiego*. Za: J. Sondel, *Rola „Kroniki” Wincentego zwanego Kadłubkiem*

go na miejscu w Polsce i to potwierdza jego zagraniczne studia. Być może przywiezienie pierwszego egzemplarza zbiorów justyniańskich do kraju również było jego zasługą. Na podstawie tekstu *Kroniki polskiej* można stwierdzić, że myśli formułował pod wpływem prawa rzymskiego. Jak zauważył Janusz Sondel, nawet gdy nie da się bezpośrednio określić filiacji jego tekstu, to zwraca uwagę ogromna ilość pojęć i zwrotów typowo rzymskich⁸³. Źródła prawa rzymskiego wywarły niebagatelny wpływ na treść *Kroniki polskiej* Wincentego Kadłubka. Narrację kronikarską opiera on na cytatach z *Kodyfikacji Justyniańskiej* lub z użyciem sformułowań i terminów wprost z niej przejętych. Należy podkreślić, że z powodu popularności dzieła Wincentego i rosnącej liczby jego rękopisów, wywarło ono wpływ na stosowaną terminologię prawną.

Adam Vetulani podkreślił, że Kadłubek widział również wyższość prawa rzymskiego nad zwyczajowym prawem polskim⁸⁴. Kronikarz nie odrzucał niepisanego prawa opartego na tradycji i zwyczaju. Dążył do komplementarności prawa, wykorzystując antyczne prawo tam, gdzie mogłoby być stosowane, ale nie domagał się, aby prawo polskie zastąpić jego normami. Wincenty poprzez swoją kronikę próbował torować drogę przenikaniu prawa rzymskiego do Polski piastowskiej. Należy zasygnalizować tylko w tym miejscu, że Kadłubek prawdopodobnie zdawał sobie sprawę z politycznych uwarunkowań głoszących zwierzchnictwo cesarza nad ziemiami objętymi recepcją prawa rzymskiego. Było to powodem wprowadzenia dziejów bajecznych i mitu imperialnego pra-Polaków podkreślając w ten sposób narodową suwerenność i przyjmując normy prawa rzymskiego. Warto odwołać się do wcześniej wspomnianych spostrzeżeń Balzera co do francuskiej proveniencji studiów mistrza Wincentego. Papież Honoriusz III w bulli *Super specula* ogłoszonej w 1219 roku w Viterbo zakazał studium prawa rzymskiego w Paryżu, niemniej jednak Wincenty ukończył już wówczas studia. Miało to miejsce przed 1189 rokiem, o czym świadczy tzw. dokument opatowski, gdzie świadczy jako magister Wincenty⁸⁵.

w upowszechnianiu prawa rzymskiego w średniowiecznej Polsce, „Zeszyty Prawnicze UKSW” 11(2011), z. 1, s. 56.

⁸³ Za: J. Sondel, *Wincenty zw. Kadłubkiem jako apologeta...*, s. 91-109; tenże, *W sprawie prawa rzymskiego*, s. 95-105; tenże, *Ze studiów nad prawem rzymskim...*, s. 5-63.

⁸⁴ A. Vetulani, *Prawo kanoniczne i rzymskie...*, s. 35-45. Zob. B. Kürbis, *Jak Mistrz Wincenty pisał historię Polski...*, s. 59-78.

⁸⁵ A. Dębiński, *Kościół i prawo rzymskie*, Lublin 2008, s. 97.

Drugim nurtem prawa, mającego w średniowiecznej Europie powszechny charakter, było prawo kanoniczne⁸⁶. Źródło prawa stanowionego w Kościele tworzyły kanony, uchwalane przez sobory i dekretały, wydawane przez papieży⁸⁷. Początków nowego okresu rozwoju prawa kanonicznego należy szukać wraz ze spisaniem około 1140 roku *Dekretem Gracjana* (*Concordantia discordantium canonum* tzn. *Uzgodnienie rozbieżnych kanonów*)⁸⁸. Autorem wspomnianego dzieła był Gratianus (zm. 1159 lub 1179), kameduła z Bolonii. Jako pierwszy zaczął nauczać prawa kanonicznego oddzielnie od nauk teologicznych⁸⁹. *Dekret Gracjana* był powszechnym i systematycznym zbiorem, który uwzględnił wszystkie ogólnie przyjęte przepisy prawne i za pomocą scholastycznej metody konkordacyjnej usunął zachodzące pomiędzy nimi sprzeczności i zastąpił dawniejsze zbiory prawa kanonicznego⁹⁰.

Uczeni zaczęli w trakcie pracy komentatorskiej dodawać do tekstu Gracjana glosy, komentarze. Glosatorzy, wśród których możemy widzieć i mistrza Wincentego, którzy wyjaśniali *Dekret*, nazywani byli „dekretystami”. Wincenty w swoim dziele udowodnił wiedzę z zakresu prawa kanonicznego poprzez liczne zapożyczenia z *Dekretu Gracjana*⁹¹.

⁸⁶ B. Lesiński, W. Rozwadowski, *Historia prawa sądowego. Zarys wykładu*, Poznań 2007, s. 63-66.

⁸⁷ *Corpus Iuris Canonici/ Codex Iuris Canonici*, [w:] *Leksykon historii prawa i ustroju. 100 podstawowych pojęć*, red. T. Maciejewski, Warszawa 2010, s. 73-76. Zob. A. Vetulani, *Dekret Gracjana i pierwsi dekrecyści w świetle nowego źródła*, Wrocław-Kraków 1955.

⁸⁸ K. Sójka-Zielińska, *Historia prawa*, Warszawa 2005, s. 59.

⁸⁹ S. Wielgus, *Prawo w średniowiecznej Europie Zachodniej oraz średniowiecznej Polsce*, [w:] *Prawo polskie. Próba syntezy*, red. T. Guza, J. Głuchowski, M. R. Pałubska, Warszawa 2009, s. 3-38.

⁹⁰ Zob. A. Vetulani, *Corpus Iuris Canonici*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. III, red. R. Łukaszuk, L. Bieńkowski, F. Gryglewicz, Lublin 1985, kol. 597-600. *Dekret Gracjana* dzielił się na trzy części. Pierwsza część obejmowała 101 dystynkcji; przy czym każda dystynkcja dzieliła się na kanony lub capita, druga zawierała 36 spraw sądowych (causa) z zakresu prawa: majątkowego, zakonnego, procesowego i małżeńskiego. z kolei część trzecia obejmowała pięć dystynkcji i zawierała przepisy liturgiczne o sakramentach i sakramentaliach oraz o poście.

⁹¹ O. Balzer, *Studium o Kadłubku*, cz. 1, s. 534, 542-544; B. Kürbis, *Wstęp*, s. XCII. Zob. J. Skomial, *Z problematyki własności w „Kronice polskiej” Wincentego zwanego Kadłubka (ok. 1150-1223)*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 56(2004), z. 1, s. 177-183; J. Sondel, *Słownik historii i tradycji Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 2012, s. 459, 1032-1036.

Tabela: Wykaz zapożyczeń z prawa kanonicznego w *Kronice polskiej* Wincentego Kadłubka

Lp.	„DECRETUM GRATIANI” ⁹²	„CHRONICA POLONORUM”
1.	1, 8, 2	~ IV. 22, 6
2.	1, 13, 1	~ IV. 26, 4
3.	1, 15, 14	~ III. 13, 3
4.	1, 21, 3, 3	~ I. 5, 7
5.	1, 45, 5	= III. 13, 3
6.	1, 61, 5, 1	= II. 23, 1
7.	2, 2, 1-2	= II. 28, 26-27
8.	2, 2, 7, 54	~ prol. 3, 1
9.	2, 2, 7, 55	= II. 28, 35
10.	2, 11, 3, 63	= IV. 11, 2
11.	2, 15, 6, 2	~ III. 13, 2
12.	2, 20, 1, 3	~ III. 30, 8
13.	2, 22, 4, 5	= III. 13, 1
14.	2, 23, 2, 2	= III. 21, 3
15.	2, 23, 5, 7-8	~ III. 7, 1
16.	2, 23, 6, 4	= III. 13, 3
17.	2, 23, 8, 1, 1	= III. 8, 3
18.	2, 25, 1, 16, 3	= III. 7, 2
19.	2, 30, 3, 4	~ II. 7, 4
20.	3, 7, 2, 2	= II. 28, 41

Legenda:

= zapożyczenia pewne

~ zapożyczenia domniemane

Źródło: Heinrich Zeissberg, *Vincentius Kadłubek, Bisehof von Krakau (1208–1218; † 1223) und seine Chronik Polens*, Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen 42, 1869, s. 3-211 i odb. Wiedeń 1870; Emil Seckel, *Vinzentius Kadłubek*, „Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Romanistische Abteilung” 76(1959), s. 378-395; Leslaus Pauli, *Randbemerkungen zur Abhandlung Emil Seckels über Vincentius Kadłubek*, [w:] tamże, s. 396-427; Balzer Oswald, *Studium o Kadłubku*, cz. 1, [w:] tegoż, *Pisma pośmiertne*, t. I, Lwów 1934, s. 413-434; Janusz Sondel, *Wincenty zw. Kadłubkiem jako apologeta prawa rzymskiego*, [w:] *Onus Athlanteum. Studia nad Kroniką biskupa Wincentego*, red. A. Dąbrówka, W. Wojtowicz, Warszawa 2009, s. 91-109.

Zagadnienia poświęcone prawu kanonicznemu zostały omówione przez Jana Baszkiewicza⁹³, Adama Vetulaniego⁹⁴, Janusza Sondlę⁹⁵ oraz przez Antoniego

⁹² *Decretum Gratiani; Decretum Magistri Gratiani*, [w:] *Corpus Iuris Canonici*, t. I, ed. E. Friedberg, Leipzig 1879.

⁹³ J. Baszkiewicz, *Prawo rzymskie i prawo kanoniczne w kulturze politycznej Polski XIII i XIV stulecia*, [w:] *Historia kultury średniowiecznej w Polsce. IX Powszechny Zjazd Historyków Polskich w Warszawie 13–15 września 1963. Referaty*, red. A. Gieysztor, Warszawa 1963, s. 80–99.

⁹⁴ A. Vetulani, *Z badań nad kulturą prawniczą w Polsce piastowskiej*, Wrocław 1976.

⁹⁵ J. Sondel, *Ze studiów nad prawem rzymskim w Polsce piastowskiej*, Kraków 1978.

Dębińskiego⁹⁶. Wincenty w dialogu świętego Wojciecha z Bolesławem Chrobrym wkłada w usta świętego naukę dotyczącą wyższości prawa kanonicznego nad świeckim: „Święty o wielu rzeczach krótko go poucza: „Godne - mówi - majestatu królewskiego są słowa, gdy wyznaje, iż jest władcą, którego wiążą prawa; tak dalece powaga władców zależy od powagi prawa. Atoli prawo boskie ma przewagę nad prawem ludzkim, bowiem prawo Pana nienaganne jest, prawo nienaruszone, które nawraca dusze. We wszystkim więc, synu, co czynisz, zapożyczaj wzór ze zwierciadła boskiej sprawiedliwości. Rzeczywiście bowiem od wszelkiej władzy ważniejsze jest to, żeby każde władztwo poddać pod prawa Kościoła”⁹⁷. Wincenty podkreśla, iż monarcha, który jest powołany do pełnienia funkcji ustawodawczych, sam jest związany tym prawem⁹⁸. Trudno jednoznacznie stwierdzić, co miało wpływ na jego poglądy. W swoim dziele częściej cytował prawo rzymskie niż kanoniczne. Twierdzenie o wyższości prawa kanonicznego mogło wynikać z faktu, iż sam był osobą duchowną - biskupem krakowskim⁹⁹.

Przechodząc teraz do elementów prawa zwyczajowego w *Kronice polskiej* Wincentego należy zauważyć, iż stosunki prawne średniowiecza niemal w całości

⁹⁶ A. Dębiński, *Kościół i prawo...*, s. 97; tenże, *Papiestwo a nauka prawa rzymskiego w XII-XIII wieku*, [w:] *Współczesna romanistyka prawnicza w Polsce*, red. A. Dębiński, M. Wójcik, Lublin 2004, s. 49-63.

⁹⁷ Mistrz Wincenty, *Kronika polska*, ks. II, rozdz. 10, s. 51-52; „Quem sanctus ad plurima paucis informat: Digna, inquit, uox est maiestate regnantis, legibus alligatum principem se profiteri. Adeo de auctoritate iuris principum pendet auctoritas. Ius uero diuinum humano preiudicat. Lex namque Domini irreprehensibilis, lex immaculata, conuertens animas. Omnium ergo, fili, que agis, e diuine speculo iustitie formam mutuare. Nam re uera omni maius est imperio legibus ecclesie omnem submittere principatum” za: *Mistrza Wincentego zwanego Kadłubkiem Kronika Polska*, wyd., komentarz i wstęp Marian Plezia, [w:] *Monumenta Poloniae Historica*, series nova, t. XI, Kraków 1994, liber secvndvs 10, s. 38-39.

⁹⁸ B. Nowacki, *Poglądy prawno-polityczne w „Kronice” mistrza Wincentego*, [w:] *Mente et litteris*, Poznań 1984, s. 130.

⁹⁹ Jak słusznie zauważa Czesław Deptuła, obecne badania nad *Kroniką* Wincentego Kadłubka określają dzieło jako: „1) europejskiej miary pomnik tzw. *renesansu XII wieku*; 2) syntezę dokonanej w Polsce recepcji osiągnięć i prądów tegoż renesansu, recepcji twórczej, która służyła aktualnym potrzebom kraju i jego ambicji samookreślenia się we wspólnocie państw i ludów cywilizacji zachodniej”. Za: Cz. Deptuła, *Nad zagadką mistrza Wincentego*, s. 368-384, cyt., s. 371. Por. Z. Kałuża, *Kadłubka historia mówiona*; z powyższym artykułem polemizował E. Skibiński, *Idempnitas est mater societatis. Kilka uwag o konstrukcji Kroniki Polskiej mistrza Wincentego (Na marginesie pracy profesora Zenona Kałuży)*, „Cistercium Mater Nostra” 2(2008), s. 65-75; w tym samym zbiorze studiów replikował Z. Kałuża, *Odpowiedź na „Uwagi” doktora Edwarda Skibińskiego*, tamże, s. 327-330; następne publikacje to Z. Kałuża, *Greckie interludia w trzeciej księdze Kroniki Kadłubka*, s. 89-131; Z. Kałuża, D. Calma, *Wokół Wilhelma z Conches i Bernarda z Clairvaux. o trudnych do ustalenia związkach Kroniki Wincentyńskiej z pisarstwem XII-wiecznym*, „Cistercium Mater Nostra” 2(2008), s. 75-99 oraz Z. Kałuża, D. Calma, *O filozoficznych lekturach mistrza Wincentego*, [w:] *Onus Athlanteum. Studia nad Kroniką biskupa Wincentego*, red. A. Dąbrowka, W. Wojtowicz, Warszawa 2009, s. 231-278.

kształtowane były przez zwyczaj. Wymiar sprawiedliwości musiał zatem posługiwać się przede wszystkim niepisanymi, ukształtowanymi w drodze praktyki normami prawa. Zarejestrowane były one w ludzkiej pamięci, oczywiście przede wszystkim sędziów, ale także i innych, kontaktujących się z wymiarem sprawiedliwości osób¹⁰⁰. Porządek prawny, podobnie jak państwo polskie, ukształtował się na drodze ewolucyjnej¹⁰¹.

Bibliografia

- Adamus J., *O monarchii Gallowej*, Warszawa 1952.
- Anonim tzw. Gall, *Kronika polska*, tłum. R. Grodecki, oprac. M. Plezia, Wrocław 2008.
- Balzer O., *Studyum o Kadłubku*, t. I, Lwów 1934.
- Baszkiewicz J., *Prawo rzymskie i prawo kanoniczne w kulturze politycznej Polski XIII i XIV wieku*, [w:] tegoż, *Państwo – Rewolucja – Kultura polityczna*, oprac. H. Olszewski, Poznań 2009, s. 259-288.
- Błogosławiony Wincenty Kadłubek. *W 800-lecie sakry biskupiej*, „Cistercium Mater Nostra” Rocznik II (2/2008), red. M. Starzyński, M. Zdanek, Kraków 2008.
- Deptuła Cz., *Nad zagadką Mistrza Wincentego*, „Znak” 28(1976), nr 261, s. 368-384.
- Dębiński A., *Kościół i prawo rzymskie*, Lublin 2007.
- Dębiński A., *Prawo rzymskie a kultura prawna w Polsce*, [w:] *Prawo polskie. Próba syntezy*, red. T. Guz, J. Głuchowski, M. Pałubska, Warszawa 2009, s. 39-54.
- Galli Anonymi Cronicae, ed. K. Maleczyński, [w:] *Monumenta Poloniae Historica*, series nova, Kraków 1952.
- Gallus Anonymus and his chronicle in the context of twelfth-century historiography from the perspective of the latest research, ed. K. Stopka, Kraków 2010.
- Grodziski S., *Z dziejów staropolskiej kultury prawnej*, Kraków 2004.
- Jasiński T., *O pochodzeniu Galla Anonima*, Kraków 2008.
- Kałuża Z., *Lektury filozoficzne Wincentego Kadłubka. Zbiór studiów*, Warszawa 2014.
- Kürbis B., *Wstęp*, [w:] *Mistrz Wincenty (tzw. Kadłubek)*, *Kronika Polska*, wyd. B. Kürbis, Wrocław 2008.
- Labuda G., *Zamiana Galla Anonima, autora pierwszej Kroniki dziejów Polski, na Anonima-Wenecjanina*, „Studia Źródłoznawcze” 44(2006), s. 117-126.
- Lis A., *Master Vincentius*, Lublin 2016.

¹⁰⁰ S. Grodziski, *Z dziejów staropolskiej kultury prawnej*, Kraków 2004, s. 18.

¹⁰¹ Zob. A. Lis, *Studies on the legal culture of the 13th and 14th century - the Book of Elbląg and the Book of Henryków*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny” 23(2/2013), s. 5-12; tenże, *Świadectwa kultury prawnej w Polsce do 1320 roku*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny” 24(3/2013), s. 44-55.

- Lis A., *Mistrz Wincenty Kadłubek – ojciec prawa w Polsce? (The master Wincenty Kadłubek – the father of law in Poland?)*, [w:] *Prawo w Europie średniowiecznej i nowożytnej*, red. A. Lis, Lublin 2011, s. 91-117.
- Lis A., *Spory wokół biografii Mistrza Wincentego Kadłubka*, Lublin 2013.
- Lis A., *Studies on the legal culture of the 13th and 14th century - the Book of Elbląg and the Book of Henryków*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny” 23(2/2013), s. 5-12.
- Lis A., *Świadectwa kultury prawnej w Polsce do 1320 roku*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny” 24(3/2013), s. 44-55.
- Mistrz Wincenty (tzw. Kadłubek), *Kronika polska*, przeł. i oprac. B. Kürbis, Wrocław-Warszawa-Kraków 2008.
- Mistrz Wincenty Kadłubek. *Człowiek i dzieło, pośmiertny kult i legenda. Materiały sesji naukowej – Kraków, 10 marca 2000*, red. K. R. Prokop, Kraków 2001.
- Mistrza Wincentego zwanego Kadłubkiem *Kronika Polska*, wyd., komentarz i wstęp M. Plezia, [w:] *Monumenta Poloniae Historica, nova series*, t. XI, Kraków 1994.
- Mühle E., *Władza i przestrzeń w Polsce wczesnopiastowskiej. O przestrzennym konstruowaniu władzy u Galla Anonima*, [w:] *Narodziny Rzeczypospolitej. Studia z dziejów średniowiecza i czasów wczesnonowożytnych*, red. W. Bukowski, T. Jurek, t. II, Kraków 2012, s. 831-847.
- Nowacki B., *Poglądy prawno-polityczne w „Kronice” mistrza Wincentego*, [w:] *Mente et litteris*, Poznań 1984, s. 127-134.
- Onus Athlanteum. Studia nad Kroniką biskupa Wincentego*, red. A. Dąbrowka, W. Wojtowicz, Warszawa 2009.
- Pauli L., *Randbeme* „Rocznik Krakowski” *ungen zur Abhandlung Emil Seckels über Vincentius Kadłubek*, „Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Romanistische Abteilung” 76(1959), s. 396-431.
- Plezia M., *Mistrz Wincenty zwany Kadłubkiem*, [w:] *Pisarze staropolscy. Sylwetki*, red. S. Grzeszczuk, t. 1, Warszawa 1991, s. 93-131.
- Plezia M., *Scripta minora. Łacina średniowieczna i Wincenty Kadłubek*, Kraków 2001.
- Sawicki W., *Terminologia prawnicza kroniki Anonima-Galla w świetle instytucji obcych i rodzimych*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia” Sectio G, 17(1970), z. 1, s. 1-23.
- Sawicki W., *Wpływ niektórych praw obcych na ustrój prawny państwa pierwszych Piastów (wiek XI-XII)*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia” Sectio G, 11(1964), z. 2, s. 29-62.
- Seckel E., *Vinzentius Kadłubek*, „Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Romanistische Abteilung” 76(1959), s. 378-395.
- Skibiński E., *Przemiany władzy. Narracyjna koncepcja Anonima tzw. Galla i jej podstawy*, Poznań 2009.

- Sondel J., *Wincenty zw. Kadłubkiem jako apologeta prawa rzymskiego*, [w:] *Onus Athlanteum. Studia nad Kroniką biskupa Wincentego*, red. A. Dąbrówka, W. Wojtowicz, Warszawa 2009, s. 91-109.
- Sondel J., *Ze studiów nad prawem rzymskim w Polsce piastowskiej*, Kraków 1978.
- Sójka-Zielińska K., *Historia prawa*, Warszawa 2005
- Vetulani A., *Prawo kanoniczne i rzymskie w Kronice mistrza Wincentego*, „Studia Źródłoznawcze” 20(1976), s. 35-45.
- Vetulani A., *Z badań nad kulturą prawniczą w Polsce piastowskiej*, Wrocław 1976.
- Wiszewski P., *Domus Bolesłai. W poszukiwaniu tradycji dynastycznej Piastów (do około 1138 roku)*, Wrocław 2008.

Streszczenie

Przyjęcie chrztu przez Mieszka I w 966 roku było punktem zwrotnym w dziejach Polski. Państwo pierwszych Piastów zakorzenione zostało w kulturze międzynarodowej społeczności państw europejskich. Sytuacja ta sprzyjała wpływowi niektórych praw obcych na ustrój prawny Polski. W dotychczasowej praktyce państw słowiańskich system prawny opierał się na plemiennym prawie zwyczajowym. Ze względu na brak źródeł juralnych pomocniczą rolę w poznaniu kultury prawnej Polski piastowskiej mogą odegrać kroniki. Elementy prawa odnajdujemy w „Kronice polskiej” Galla Anonima oraz w szczególności w kronice Mistrza Wincentego Kadłubka.

SŁOWA KLUCZE: prawo zwyczajowe, prawo kanoniczne, prawo rzymskie, kronika Galla Anonima, kronika Wincentego Kadłubka, recepcja prawa

Summary

Baptized by Mieszko I in 966 was a turning point in Polish history. Country first Piast is rooted in the culture of the international community of European states. This situation favored the influence of certain rights of foreign Polish legal system. The current practice of Slavic countries legal system based on tribal customary law. Due to the lack of juridical sources supporting role in understanding the legal culture of Polish Piast can play chronicles. Elements of the law is found in the „Polish Chronicle” Gall Anonim, and in particular in the chronicle of Master Vincent Kadłubek.

KEY WORDS: the common law, canon law, Roman law, the chronicle of Gall Anonim, the chronicle of Vincent Kadłubek, borrowing law

Autor

Artur Lis - doktor prawa oraz doktor historii, adiunkt w Katedrze Historii Prawa Wydziału Zamiejscowego Prawa i Nauk o Społeczeństwie KUL w Stalowej Woli.